

6. Попова О.В. Розвиток інноваційних процесів у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах України в ХХ столітті: дис. д-ра пед. наук: 13.00.01. – Х., 2001. – 530 с.
7. Чемерис І.М. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань // дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2008. – 244 с.
8. Ресурси Інтернет: Singer, Dorothy, Diana Zuckerman & Jerome Singer, "Helping Elementary School Children Learn About TV," *Journal of Communication* 30(3), summer 1980: 84-93, 86.
9. About Project Look Sharp: Partners and Affiliates," www.ithaca.edu/looksharp/about/partners.html.

*В.М.Покалюк,
Академія пожежної
безпеки ім. Героїв
Чорнобиля*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ДО УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглядається питання адаптації курсантів до умов професійної діяльності фахівців пожежно-рятувальної служби

Ключові слова: діяльність, адаптація, професійна діяльність, пожежно-рятувальна частина, начальник караулу.

Рассматривается вопрос адаптации курсантов к условиям профессиональной деятельности специалистов пожарно-спасательной службы

Ключевые слова: адаптация, профессиональная деятельность, пожарно-спасательная часть, начальник караула.

The problem of cadets' adaptation to the conditions of professional activity of fire-rescue service.

Key words: activity, adaptation, professional activity, fire-rescue station, commander of the guard

В контексті сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних перетворень, що відбуваються в українському суспільстві на тлі світових інтеграційних тенденцій, помітно змінюється система підготовки фахівців з попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного й техногенного походження. Поряд з набуттям майбутніми фахівцями професійних знань, оволодінням прикладними вміннями й навичками актуальним сьогодні є звернення

до потреб розвитку здатності особистості до їх практичного застосування в умовах непередбачуваності та швидкоплинності, притаманних сучасній діяльності пожежно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України. Увагу педагогів і психологів все більше привертають питання формування у майбутніх фахівців здатності до активної побудови конструктивної взаємодії з оточуючим середовищем, розвитку особистого адаптаційного потенціалу. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

У педагогіці радянських часів процеси адаптації до умов вищого навчального закладу досліджували Г.П.Медведев, В.Г.Рубін, Ю.С.Колесніков. В роботах цих авторів представлені два аспекти проблеми, а саме: соціальна й професійна адаптація. Інші вчені, зокрема Ф.Б.Березин, В.С.Штифурак розробляли питання професійної та соціально-психологічної адаптації як студентів, так і молодих спеціалістів. В дослідженні Т.О.Степанової висвітлені дидактичні аспекти адаптації учнів професійних училищ, В.Г.Асєєва – адаптації молоді до навчальної та трудової діяльності. В науковій педагогічній літературі, зокрема в працях Т.А.Кухарчук, О.Г.Мороза, О.П.Савченко, В.Я.Солоніцина, Т.Д.Щербана розкрито закономірності протікання адаптації молодих фахівців, зокрема педагогічних працівників, до умов професійної діяльності.

Психологічні особливості адаптації курсантів до навчальної, службової та суспільної діяльності вивчались В.М.Павлушенком, В.Я.Яблонко, іноземних курсантів – А.Г.Терещенком. Окремо слід зупинитись на наукових працях, присвячених підготовці фахівців у відомчих закладах освіти системи МНС України. Це дисертації О.В.Бикової, В.П.Бути, В.В.Вареника, Г.С.Грибенюка, О.Є.Горохівського, М.С.Коваля, М.М.Козяра, М.А.Кришталя, О.М.Парубка.

Питання адаптації майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби України до умов професійної діяльності у ході навчання не стало предметом самостійного наукового вивчення. На нашу думку, потребує аналізу навчально-виховний процес профільного вищого навчального закладу на предмет виявлення умов ефективного управління перебігом адаптаційного процесу.

В ході дослідження попередньо вивчались зміст і умови професійної діяльності фахівця МНС України, визначались вимоги даного виду діяльності, які повинна задовільняти особистість фахівця.

Зважаючи на те, що первинною посадою випускника є посада начальника караулу пожежно-рятувальної частини, ми проаналізували керівні документи МНС України, які регламентують його діяльність, посадові інструкції, окреслили вимоги до особистості фахівця за даними опитування незалежних експертів. Ними виступили досвідчені працівники органів управління різних рівнів та практичних підрозділів МНС України, ветерани Державної пожежної охорони, ветерани служби цивільного захисту. Одержані дані дозволили нам виявити важливі для даного фаху якості особистості й необхідні професійні знання, вміння та показники предметно-практичної діяльності. На підставі аналізу посадових інструкцій та інших відомчих нормативних документів ми виділили три основні відносно самостійні сфери професійної діяльності начальника караулу пожежно-рятувальної частини МНС України:

- організаційно-управлінська,
- оперативно-тактична,
- соціально-гуманітарна.

Для успішного виконання завдань в межах кожної з цих сфер начальник караулу пожежно-рятувальної частини повинен володіти достатнім обсягом знань та рівнем розвитку професійно важливих якостей. На наш погляд, основні професійно важливі якості можуть бути представлені групами:

- нормативно-професійні;
- психофізіологічні;
- комунікативні;
- психо-емоційні;
- мотиваційні;
- лідерські;
- пізнавальні;
- моральні;
- вольові.

З метою порівняння динаміки формування визначених якостей у майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби МНС України в процесі професійної підготовки нами була проведена діагностична робота з курсантами двох профільних вищих навчальних закладів – Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля МНС України м. Черкаси (далі – АПБ ім. Героїв Чорнобиля) та Гомельського інженерного інституту МНС Республіки Білорусь (далі – ГІ). В

дослідженні брали участь курсанти 1, 2 та 4 курсів загальною кількістю 894 особи.

Проводилось емпіричне дослідження:

- сили мотивації для досягнення цілі та успіху (тест запропонований Т. Елерсом);
- рівня захисту особистості, мотивації до уникнення невдач, страху перед невдачею (за тестом, запропонованим Т. Елерсом);
- відношення до ризику;
- організаторських та комунікативних умінь і здібностей (за методикою КОЗ – 1);
- лідерських якостей особистості;
- вольових якостей (шляхом самооцінки);
- стресостійкості (за методикою актуальності стресового стану);
- здатності працювати в напруженій обстановці (за тестом «Чи можете ви працювати в напруженій обстановці?»);
- адаптаційного потенціалу особистості (за багаторівневими особистісним опитувальником «Адаптивність»).

Статистичний аналіз результатів опитування засвідчив, що адаптаційний процес та набуття майбутніми фахівцями професійно важливих якостей у ході навчання має чітку динаміку як в Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля, так і в Гомельському інженерному інституті. Високими є показники особистісного адаптаційного потенціалу курсантів першого та випускного курсів. Кількість курсантів першого курсу, віднесених до високого рівня за методикою «Адаптивність», склала 89,8% (АПБ ім. Героїв Чорнобиля) та 95,5% (ГІІ) від загального числа опитаних. На випускному курсі – відповідно 90,2% та 90,0%. Натомість ми спостерігаємо закономірне зниження цих показників на другому курсі. Спад більш виражений в українських курсантів на противагу білоруським респондентам. Так 4% українських другокурсників потрапили в розряд осіб з низьким адаптаційним потенціалом. На першому і на випускному курсах такі особи відсутні. Це, на нашу думку, засвідчує ефективність проведеного професійного відбору до вищого навчального закладу.

Окремо слід проаналізувати динаміку формування у курсантів організаторських здібностей, зважаючи на їх домінуюче значення в професійній діяльності начальника караулу пожежно-рятувальної частини. Подібно до зміни адаптаційного потенціалу, спостерігаємо на другому курсі спад кількості осіб з високим рівнем розвитку

організаторських здібностей. Водночас закономірно зростає число респондентів-другокурсників з низькими показниками.

Підсумовуючи результати чотирирічної виховної роботи, на випускному курсі констатуємо незначне зростання серед білоруських курсантів числа респондентів високого рівня розвитку організаторських здібностей (+10,9%) і менш виражене у курсантів АПБ ім. Героїв Чорнобиля (+3,7%) за рахунок зменшення числа осіб з низьким рівнем розвитку цієї якості як в українських (-5,3%), так і в білоруських (-16,4%) респондентів. Показники середнього рівня на момент завершення навчання зросли незначною мірою: +1,6% в українських та +5,5% у білоруських курсантів.

Таким чином, на підставі результатів опитування маємо всі підстави констатувати більш ефективну роботу щодо розвитку організаторських здібностей у білоруських курсантів. Загалом число осіб високого й середнього рівня сформованості даної якості зросло на 16,4%. В той час як у наших респондентів число зростання склало 5,3%, рахуючи високий і середній рівень.

Особливу увагу привертають дані статистичного аналізу, отримані під час обробки результатів психодіагностики лідерських якостей респондентів, що представлені на Рис. 1.

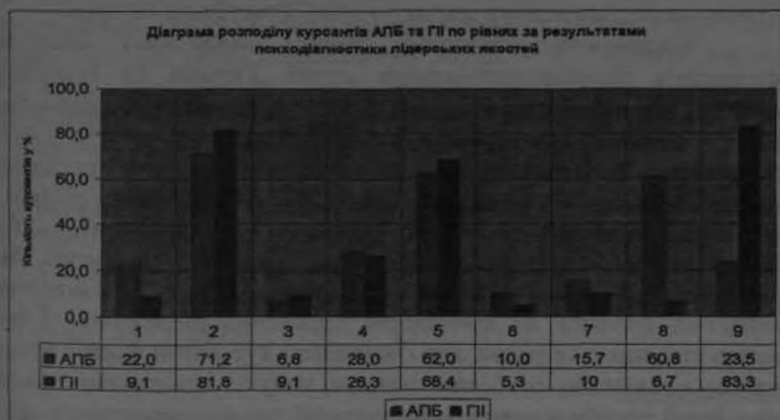

Рис. 1. Діаграма розподілу курсантів Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля МНС України та Гомельського інженерного інституту МНС Республіки Білорусь за результатами психодіагностики лідерських якостей.

1- 1-ий курс низький рівень;

- 2- 1-ий курс середній рівень;
- 3- 1-ий курс високий рівень;
- 4- 2-ий курс низький рівень;
- 5- 2-ий курс середній рівень;
- 6- 2-ий курс високий рівень;
- 7- 4-ий курс низький рівень;
- 8- 4-ий курс середній рівень;
- 9- 4-ий курс високий рівень.

Аналізуючи діаграму, ми бачимо, що динаміка набуття курсантами Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля МНС України та Гомельського інженерного інституту МНС Республіки Білорусь якостей лідера на першому та другому курсах відбувається подібно, але на четвертому курсі ми спостерігаємо, що кількість курсантів, віднесених до середнього рівня сформованості лідерських якостей становить 60,8% від загальної кількості опитаних в АПБ ім. Героїв Чорнобиля МНС України та 6,7% загальної кількості опитаних ГП МНС Республіки Білорусь. Кількість курсантів, віднесених до високого рівня сформованості лідерських якостей, становить 23,5% від загального числа опитаних в Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля МНС України та 83,3% загальної кількості опитаних Гомельського інженерного інституту МНС Республіки Білорусь.

Враховуючи аналогічні умови професійної діяльності працівників пожежно-рятувальних служб України та Республіки Білорусь, ідентичні вимоги даного виду діяльності до особистості фахівця, подібні програми теоретичної підготовки та умови проживання курсантів, ми схильні віднести відмінні результати розвитку професійно важливих якостей на рахунок різниці в організації навчально-виховного процесу у відомчих вищих навчальних закладах. В Гомельському інженерному інституті МНС Республіки Білорусь значна увага приділяється професійній підготовці майбутніх фахівців як командирів первинних підрозділів. З цією метою створюються умови для опанування курсантом форм і методів роботи з підлеглим особовим складом, набуття практичного досвіду організації служби в пожежно-рятувальній частині, керівництва діями при виконанні оперативних завдань, набуття досвіду оцінки обстановки, прийняття рішення та віддання наказу підлеглим.

Подальше дослідження проблеми адаптації курсантів ВНЗ системи МНС України до умов професійної діяльності командира

первинного підрозділу ми пов'язуємо з аналізом навчально-виховного процесу на предмет виявлення тих чинників, що визначають його ефективність.

Список використаних джерел

1. Наказ МНС України від 06.03.2008 № 177 «Про затвердження Настанови щодо організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту».
2. Наказ МНС України 07.02.2008 № 96 «Про затвердження Тимчасового статуту дій у надзвичайних ситуаціях».
3. Бондаренко К.К., Григоренко Д.Н. Применение дифференцированного подхода в критериях оценки специальной подготовленности курсантов //Чрезвычайные ситуации : образование и наука. – 2007.– № 2. – С. 105-112.
4. Егоров В.В. Особенности приспособления первокурсников к условиям КИИ МЧС при наличии и отсутствии упреждающей адаптации //Вестник КИИ МЧС Республики Беларусь. – 2008. – № 2.– С. 26-30.
5. Корольчук М.С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності // Вістник. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки. – К.: Правові джерела, 2002. – Вип. 2. – С. 191 - 211.
6. Шапкин С.А. Методика изучения стратегий адаптации человека к стрессогенным условиям профессиональной деятельности //Проблемность в профессиональной деятельности: теория и методы психологического анализа. - М.: Изд-во "Ин-тут психологии РАН", 1999. – С. 132-165.
7. The conceptual self in context: culture, experience, self-understanding / ed. U. Neisser and D. Jopling. - Cambridge, N.Y.: Cambridge University Press, 1997. – 285 p.

Н.О.Побережна

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВУЗУ**

У статті розроблено методику і репрезентовано комплекс дидактичних умов використання інформаційних технологій у процесі навчання студентів вузу.